

О. С. Білоусова,

доктор економічних наук,

провідний науковий співробітник відділу державних фінансів,

Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

E-mail: bilousova.os@gmail.com

ResearcherID: AAB-1694-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7434-3469>

Оцінка впливу податкових реформ на довгострокову стійкість державних фінансів

Статтю присвячено методологічним аспектам оцінки впливу податкових реформ на стійкість державних фінансів. Низька результативність численних змін в оподаткуванні упродовж 2003–2017 рр. в Україні, спрямованих на зниження податкового навантаження й покращання інвестиційного клімату, призвела до звуження фіскального простору, скорочення державних інвестицій, а також згортання інвестицій підприємств. Недостатньо дослідженою залишається проблема оцінки прямого й опосередкованого впливу ефектів податкових реформ в частині змін ставок та бази оподаткування, структури податкових надходжень, податкових пільг, на державні фінанси та фінанси суб'єктів господарювання у короткостроковому і довгостроковому періодах. Постає завдання визначення взаємозв'язків змін у податковій політиці, які відбуваються в рамках податкових реформ, економічної поведінки суб'єктів господарювання та їх впливу на стійкість державних фінансів.

Виявлено тенденції розвитку оподаткування в ЄС, які створюють умови для активізації дії факторів розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки. Це, зокрема, зниження ставок податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб з одночасним розширенням податкової бази, підвищенням ставок податків на споживання і на власність. Узагальнено методичне забезпечення оцінки податкових реформ країн ЄС та зроблено висновок про можливість його застосування в Україні.

Проаналізовано зміни частки різних податків у загальній сумі податкових надходжень. Виявлено причини та фінансові наслідки не спрацювання в Україні усталених у країнах ЄС податкових ефектів, пов'язаних зі зниженням ставок податку на прибуток підприємств та обов'язкового соціального внеску (таке зниження ставок не спричиняє зменшення податкових надходжень, а середньостроковому періоді збільшує надходження до бюджету).

Визначено показники та моделі, які можуть застосовуватися для оцінки податкових реформ, спрямованих на підвищення рівня податкової конкурентоспроможності (зниження ставок податків), а також на забезпечення економічного зростання (перерозподілу податкового навантаження та податкового стимулювання – податкових інноваційних пільг). Запропоновано доповнити цей перелік такими показниками: рівень інвестицій інституційних секторів економіки, інвестиційна норма, рівень прибутковості, глобальний індекс інновацій.

Розроблено пропозиції щодо коригування напрямів розвитку системи оподаткування в Україні.

Ключові слова: податкова реформа, податкова політика, стійкість державних фінансів, структура податків, ухилення від сплати податків, податкові надходження, економічна поведінка, інвестиції в основний капітал, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Зміни податкової політики, які відбуваються у багатьох країнах світу упродовж останніх 10 років, спрямовані на посткризове відновлення економічного зростання, забезпечення стійкості державних фінансів та створення умов для розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки. Основними передумовами таких змін були:

- фінансово-економічна криза (2008–2009 рр.) та посткризове уповільнення темпів економічного зростання; розгортання відкритих і

прихованих торгових війн; потреба участі держави в активізації факторів розвитку інноваційної економіки як важливої складової забезпечення конкурентоспроможності;

- загострення податкової конкуренції; виведення підприємствами інвестиційного ресурсу через режим вільного руху капіталу; зменшення бюджетних можливостей країн із малою економікою для податкового стимулювання інновацій та інвестицій в основний капітал;

- податкові рішення найбільш впливових країн світу, податкова невизначеність (через слаб-

ку інституціональну базу), а також національні особливості задоволення суспільних потреб.

Оцінка результативності податкових реформ, спрямованих на зміни ставок та бази оподаткування, структури податкових надходжень, податкових пільг, напрямів боротьби з агресивним податковим плануванням та ухиленням від сплати податків, а також прямого й опосередкованого впливу таких реформ на фінанси як держави, так і суб'єктів господарювання, є надзвичайно актуальною. Низька результативність численних податкових реформ в Україні, значні відхилення між фактичними й очікуваними наслідками для державних фінансів від податкових надходжень до бюджету, відсутність відчутного покращення інвестиційного клімату, зниження інвестиційного потенціалу економіки вказують на необхідність удосконалення методологічних підходів до оцінки податкових змін та коригування податкової політики. Постає завдання визначення взаємозв'язків змін у податковій політиці, які відбуваються в рамках податкових реформ, економічної поведінки суб'єктів господарювання та їх впливу на стійкість державних фінансів.

Метою статті є обґрунтування, з урахуванням досвіду країн ЄС, методологічних підходів до оцінки прямого й опосередкованого впливу податкових реформ на довгострокову стійкість державних фінансів в Україні.

Результати та обговорення. Податкові реформи у країнах ЄС проводяться в рамках реалізації Стратегії “Податкова політика в Європейському Союзі – пріоритети на майбутні роки”, починаючи з 2003 року [1]. Цією Стратегією спочатку було визначено, що податкова політика має спрямовуватися на реалізацію ширших цілей політики ЄС, а саме, до 2010 р. зробити ЄС найбільш конкурентоспроможною і динамічною економікою, заснованою на знаннях. Проте фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. спричинила певні коригування податкової політики в частині запровадження програм і планів бюджетної консолідації для відновлення стійкості державних фінансів.

Узагальнення напрямів податкових реформ країн ЄС [2–6] показує їх цільову спрямованість на досягнення стійкості державних фінансів шляхом:

- підвищення ставок податків, розширення податкової бази, запровадження нових податків, що (призводить до посилення податкового навантаження на платників цих податків, збільшення собівартості виробництва товарів, надання послуг, зменшення чистого прибутку (доходу), скорочення ресурсів для фінансового забезпечення капітальних інвестицій. Цей інструмент застосовується урядом у рамках проведення бюджетної

консолідації тощо на короткий період часу в умовах кризи;

- одночасного підвищення ставок податків і збільшення податкового стимулювання інвестицій в основний капітал та інноваційної діяльності підприємств;

- перерозподілу податкового навантаження, а саме:

- зниження ставок податків, які найменше викривлюють умови господарювання, стимулювання інвестування та фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств (податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб, далі – ПДФО). Бюджетно-податковими компенсаторами зниження цих податків є збільшення ставок податків на споживання, екологічних податків (акцизи на пальне), податку на виробництво та реалізацію товарів, які негативно позначаються на здоров'ї людей (акцизи на алкоголь, цигарки);

- розширення податкової бази шляхом відміни недієвих податкових пільг та запровадження стимулювання інноваційної діяльності підприємств, заощаджень та інвестування домогосподарств. Це потребує зменшення податкових розривів (не пов'язаних із інноваційними податковими пільгами), удосконалення адміністрування податків та посилення податкового контролю, зокрема в частині попередження ухилення від сплати податків.

Застосування останнього із зазначених підходів змінює структуру податкових надходжень та податкову систему в цілому. Проте кожен із напрямів безпосередньо впливає на фінанси підприємств та домогосподарств, а також опосередковано (зважаючи на економічну поведінку платників податків) – на податкові надходження та державні фінанси в цілому.

Посткризові податкові реформи переважно спрямовані на дотримання стійкості державних фінансів у короткостроковому періоді та стимулювання економічного зростання для забезпечення довгострокової стійкості. Загальною є тенденція до зменшення ставок податків на доходи (зі збільшенням ставок на споживання, власність тощо). Такий підхід дав можливість підтримувати зайнятість, стимулювати підприємства до інвестицій, а також збільшити податкові надходження (табл. 1, за даними [7–13]).

Податкові надходження з урахуванням обов'язкових соціальних внесків збільшилися у 21 країні ЄС (ЄС-28), зокрема у Франції вони становили у 2017 р. 48,4% ВВП, що на 4,4 в. п. більше за показник 2003 р., у Бельгії – відповідно, 47,3% ВВП зі збільшенням на 1,5 в. п., у Фінляндії – 43,4% ВВП та 0,9 в. п., в Італії – 42,4% ВВП і 2,3 в. п. При цьому у Франції ставка податку на

Таблиця 1

Вплив податкових реформ на податкові надходження в Україні та у країнах ЄС

Країни, групи країн	Ставки, %												Податкові надходження та обов'язкові соціальні внески, % ВВП							
	податку на прибуток				ПДФО				ПДВ				податкові надходження			податкові надходження та соціальні внески				
	2003	2015	2017	Зміна 2017-2003	2003	2015	2017	Зміна 2017-2003	2003	2015	2017	Зміна 2017-2003	2003	2015	2017	Зміна 2017-2003	2003	2015	2017	Зміна 2017-2003
Україна	25,0	18,0	18,0	-7,0	10-20*	15**	18,0	:	20,0	20,0	20,0	0,0	19,6	25,5	27,8	8,2	30,8	34,9	33,8	3,0
Австрія	34,0	25,0	25,0	-9,0	50,0	50,0	50,0	0,0	20,0	20,0	20,0	0,0	28,5	28,7	27,3	-1,2	43,8	43,9	42,4	-1,4
Бельгія	34,0	34,0	34,0	0,0	53,7	53,7	53,2	-0,5	21,0	21,0	21,0	0,0	29,7	30,8	31,2	1,5	45,8	47,5	47,3	1,5
Болгарія	23,5	10,0	10,0	-13,5	29,0	10,0	10,0	-19,0	20,0	20,0	20,0	0,0	20,4	21,2	21,1	0,7	30,6	29,1	29,5	-1,1
Велика Британія	30,0	20,0	19,0	-11,0	40,0	45,0	45,0	5,0	17,5	20,0	20,0	2,5	26,2	26,8	27,6	1,4	33,3	34,4	35,4	2,1
Греція	35,0	29,0	29,0	-6,0	40,0	48,0	55,0	15,0	18,0	23,0	24,0	6,0	20,5	26,0	27,4	6,9	33,0	39,8	41,8	8,8
Данія	30,0	23,5	22,0	-8,0	62,3	55,8	55,8	-6,5	25,0	25,0	25,0	0,0	45,6	47,3	46,0	0,4	47,2	47,3	46,5	-0,7
Естонія	26,0	20,0	20,0	-6,0	26,0	20,0	20,0	-6,0	18,0	20,0	20,0	2,0	20,3	22,1	21,6	1,3	31,0	33,5	33,0	2,0
Ірландія	12,5	12,5	12,5	0,0	42,0	48,0	48,0	6,0	21,0	23,0	23,0	2,0	24,8	19,5	19,2	-5,6	29,8	23,8	23,5	-6,3
Іспанія	35,0	28,0	25,0	-10,0	45,0	45,0	43,5	-1,5	16,0	21,0	21,0	5,0	21,7	22,7	22,5	0,8	33,9	34,5	34,5	0,6
Італія	38,3	31,3	27,8	-10,5	46,1	48,8	47,2	1,1	20,0	22,0	22,0	2,0	28,0	30,0	29,3	1,3	40,1	43,3	42,4	2,3
Кіпр	10,0	12,5	12,5	2,5	30,0	35,0	35,0	5,0	15,0	19,0	19,0	4,0	22,4	24,9	25,2	2,8	28,8	33,3	34,0	5,2
Латвія	19,0	15,0	15,0	-4,0	25,0	23,0	23,0	-2,0	18,0	21,0	21,0	3,0	19,1	21,7	22,6	3,5	27,7	30,4	31,4	3,7
Литва	15,0	15,0	15,0	0,0	33,0	15,0	15,0	-18,0	18,0	21,0	21,0	3,0	19,5	17,3	17,3	-2,2	28,7	29,2	29,8	1,1
Люксембург	30,4	29,2	27,1	-3,3	39,0	43,6	45,8	6,8	15,0	17,0	17,0	2,0	27,0	26,7	27,8	0,8	39,1	38,8	40,3	1,2
Мальта	35,0	35,0	35,0	0,0	35,0	35,0	35,0	0,0	15,0	18,0	18,0	3,0	23,4	25,8	27,0	3,6	30,8	32,1	33,4	2,6
Нідерланди	34,5	25,0	25,0	-9,5	52,0	52,0	52,0	0,0	19,0	21,0	21,0	2,0	22,0	23,0	24,9	2,9	35,6	37,5	39,2	3,6
Німеччина	39,6	29,8	29,9	-9,7	51,2	47,5	47,5	-3,7	16,0	19,0	19,0	3,0	21,4	23,3	23,8	2,4	39,4	39,8	40,5	1,1
Польща	27,0	19,0	19,0	-8,0	40,0	32,0	32,0	-8,0	22,0	23,0	23,0	1,0	19,9	19,9	21,3	1,4	33,5	33,3	35,1	1,6
Португалія	33,0	29,5	29,5	-3,5	40,0	56,5	56,2	16,2	19,0	23,0	23,0	4,0	22,9	25,4	25,2	2,3	34,3	37,0	36,9	2,6
Румунія	25,0	16,0	16,0	-9,0	40,0	16,0	16,0	-24,0	19,0	24,0	19,0	0,0	18,1	19,9	16,4	-1,7	27,9	28,0	25,8	-2,1
Словаччина	25,0	22,0	21,0	-4,0	38,0	25,0	25,0	-13,0	20,0	20,0	20,0	0,0	18,9	18,2	18,4	-0,5	32,7	32,2	33,2	0,5
Словенія	25,0	17,0	19,0	-6,0	50,0	50,0	50,0	0,0	20,0	22,0	22,0	2,0	23,5	22,1	22,0	-1,5	37,6	36,9	36,8	-0,8
Угорщина	19,6	20,6	10,8	-8,8	40,0	16,0	15,0	-25,0	25,0	27,0	27,0	2,0	24,9	25,8	25,6	0,7	37,3	38,9	38,4	1,1
Фінляндія	29,0	20,0	20,0	-9,0	52,2	51,6	51,4	-0,8	22,0	24,0	24,0	2,0	31,1	31,2	31,2	0,1	42,5	44,0	43,4	0,9
Франція	35,4	38,0	44,4	9,0	54,8	50,2	50,2	-4,6	19,6	20,0	20,0	0,4	26,4	29,2	29,9	3,5	44,0	47,7	48,4	4,4
Хорватія	20,0	20,0	18,0	-2,0	53,1	47,2	42,5	-10,6	22,0	25,0	25,0	3,0	25,3	25,3	25,9	0,6	37,1	37,3	37,8	0,7
Чехія	31,0	19,0	19,0	-12,0	32,0	15,0	15,0	-17,0	22,0	21,0	21,0	-1,0	19,2	19,6	20,3	1,1	34,2	34,1	35,4	1,2
Швеція	28,0	22,0	22,0	-6,0	54,7	57,1	57,1	2,4	25,0	25,0	25,0	0,0	42,0	40,3	41,6	-0,4	46,0	43,6	44,9	-1,1
ЄС-28	27,8	22,8	22,2	-5,6	42,6	39,0	39,0	-3,7	19,6	21,6	21,5	1,9	25,5	26,7	26,9	1,4	38,6	39,6	40,1	1,5
ЄС-19	28,7	24,6	24,6	-4,2	42,3	42,0	42,3	0,0	18,5	20,8	20,8	2,4	24,5	26,1	26,3	1,8	39,6	41,2	41,4	1,8

Примітка: * податок з 10 мінімальних заробітних плат (далі – МЗП) + 20% суми, що перевищує 10 МЗП; з 20 МЗП + 35% суми, що перевищує 20 МЗП; з 30 МЗП + 50% суми, що перевищує 30 МЗП; 20% (із сум доходів, одержуваних громадянами не за місцем основної роботи, та громадянами, які не мають постійного місця проживання в Україні).
** 20% суми перевищення 10 МЗП.

прибуток підприємств збільшилася на 9 в. п. – з 35,4% у 2003 р. до 44,4% у 2017 р.

Поряд з цим запроваджено податкове стимулювання підприємств, які інвестують у наукові дослідження, розробки та інновації. Зменшилися податкові надходження лише в Ірландії (6,3 в. п., з них 5,6 в. п. – податкові надходження без обов'язкових соціальних внесків), Румунії (2,1 в. п.), Австрії (1,4 в. п.), Болгарії (1,1 в. п.), Швеції (1,1 в. п.), Словенії (0,8 в. п.), Данії (0,7 в. п.).

У 2017 р. у країнах ЄС (ЄС-28) податкові надходження (включаючи обов'язкові соціальні внески) становили 40,1% ВВП, а в Єврозоні (ЄС-19) – 41,4% ВВП. Податкові надходження забезпечували близько 90% загальних доходів в ЄС. Це свідчить про потенційні можливості здійснювати бюджетну підтримку інноваційної діяльності підприємств [2; 14].

В. Танзі вважає, що мінімальним має бути рівень близько 40% ВВП (податок на прибуток підприємств для забезпечення стійкості державних фінансів та економічного зростання має становити 12–15% ВВП [15]). Низький рівень оподаткування є неефективним і недостатнім за сучасних умов для збільшення участі держави у фіскальному стимулюванні зростання економіки та формування надійної економічної бази для поточного й довгострокового періодів. Так, в Австрії, що має високий рівень податкових надходжень (включаючи обов'язкові соціальні внески), зменшення ставки податку на прибуток у рамках податкової реформи з 34% у 2003 р. до 25% у 2015–2017 рр., тобто на 9 в. п., суттєво не позначилося на обсязі надходжень цього податку у 2015 р., а у 2017 р. відбулося зростання на 0,31 в. п. (у 2003 р. бюджетні надходження податку на прибуток становили 1,97% ВВП, у 2015 р. – 1,96%, у 2017 р. – 2,28% ВВП). Загалом податкові надходження в Австрії зменшилися упродовж 2003–2017 рр. на 1,2 в. п., соціальні внески – на 0,2 в. п.

Оцінка впливу оподаткування на економічне зростання, проведена експертами ОЕСР, дозволила так ранжувати податки за їх негативним впливом на економічне зростання (від найменшого до найвищого рівня впливу): податки на майно; екологічні податки; податки на споживання; ПДФО; податки на прибуток корпорацій. Також у рамках дослідження було запропоновано рекомендації щодо зміни структури податкових надходжень зі збільшенням частки тих, які суттєво не перешкоджають економічному зростанню (сприяють йому) [5; 6].

На основі таких оцінок упродовж останніх років відбувається зниження ставок податків на прибуток підприємств і на доходи фізичних осіб (для платників із низьким та середнім доходом – з метою подолати нерівність доходів і забезпечити соціальну справедливість) та збільшення ставок інших податків з очікуванням на подальше збільшення інвестицій, споживання й участь у ринку праці, що у довго-

строковому періоді збільшуватиме економічну базу та податкові надходження до бюджетів. При цьому здійснюється розширення податкових баз через відміну недієвих податкових пільг, а також таких, які не спрямовані на створення умов для економічного зростання.

Окреслені податкові зміни вплинули на структуру податкових надходжень (табл. 2, за даними [7; 12]). Зменшення частки податку на прибуток підприємств у загальних податкових надходженнях із урахуванням обов'язкових соціальних внесків у 2015–2016 рр. відбулося у Греції (на 2,4 в. п.), Данії (0,1 в. п.), Іспанії (0,2 в. п.), Португалії (0,2 в. п.). Частка ПДФО зменшилася в Австрії (на 2,5 в. п.), Португалії (1,4 в. п.), Бельгії (0,5 в. п.), Греції (0,5 в. п.), Великій Британії (0,3 в. п.), Італії (0,2 в. п.) та в ряді інших країн ЄС.

Зміни структури податкових надходжень, податкової бази та ставок впливають на ціни, обсяги виробництва підприємств, їх прибутковість (суттєві зміни можуть навіть спричинити зміну траєкторії бізнес-циклу), що у подальшому детермінує економічну поведінку платників податків та податкові платежі.

На структуру податкових надходжень також суттєво впливає фіскальна дисципліна. Найактуальнішим це є для країн з малою, відкритою та переважно сировинною економікою, а також зі значними обсягами державного боргу. Це спричинено тим, що у таких країн відсутні або недостатні резерви для покриття тимчасових бюджетних розривів та утримання фіскальної стійкості, а також не спрацьовують автоматичні стабілізатори податкової системи через нестійкість податкової бази, зумовленої приховуванням доходів та іншими формами ухилення від сплати податків [16–20].

У країнах ЄС продовжується боротьба з податковою невизначеністю, ухиленням від оподаткування прибутку підприємств (зниження податкової бази, виведення прибутку), а також вжиття заходів проти шахрайства у сфері справляння ПДВ, запобігання використанню офшорних податкових юрисдикцій (офшорних компаній) з метою ухилення від оподаткування або порушення правил валютного регулювання (валютного контролю) [16–20]. Це потребує подальшої конвергенції у країнах ЄС не лише ставок податку на прибуток, а й порядку формування податкових баз, звітування, розкриття інформації у фінансовій та податковій звітності, адміністрування [2; 20].

Щодо України, то аналіз впливу податкових реформ на рівень та динаміку бюджетних надходжень виявив:

- зниження ставки податку на прибуток підприємств з 25% у 2003 р. до 18% у 2014–2017 рр., та перехід на інший методологічний підхід (зняття обмежень щодо врахування витрат та

Таблиця 2

Структура податкових надходжень (включаючи обов'язкові соціальні внески)
в Україні та у країнах ЄС

(%)

Країни	2015 р.						2016 р.					
	Податок на прибуток підприємств	ПДФО	ПДВ	Податки на власність	Обов'язкові соціальні внески	Інші	Податок на прибуток підприємств	ПДФО	ПДВ	Податки на власність	Обов'язкові соціальні внески	Інші
Україна	5,6	14,4	25,7	0,0	26,8	27,5	7,7	17,7	30,1	0,0	16,8	27,7
Австрія	5,2	24,1	17,7	1,3	33,6	18,1	5,6	21,6	18,3	1,3	34,7	18,5
Бельгія	7,4	28,2	15,0	7,8	31,9	9,7	7,8	27,7	15,4	8	31,1	10,0
Велика Британія	7,5	27,7	21,2	12,6	18,7	12,3	8,3	27,4	20,8	12,6	18,9	12,0
Греція	5,9	15,7	20,0	8,4	29,2	20,8	3,5	15,2	21,2	8,1	28,5	23,5
Данія	5,9	55,2	19,8	4,2	0,1	14,8	5,8	53,5	20,4	4,0	0,1	16,2
Естонія	6,2	17,2	27,2	0,8	33,3	15,3	5,0	17,2	27,0	0,8	33,2	16,8
Ірландія	11,3	31,6	19,7	6,5	16,8	14,1	11,5	31,6	20,1	6,0	16,8	14,0
Іспанія	7,0	21,4	18,9	7,7	33,8	11,2	6,8	21,4	19,1	7,7	34,2	10,8
Італія	4,7	26,0	14,2	6,5	30,1	18,5	5,0	25,8	14,4	6,6	30,1	18,1
Латвія	5,5	20,3	26,4	3,4	28,6	15,8	5,6	21,0	26,8	3,5	27,3	15,8
Люксембург	11,9	24,4	17,6	8,9	29,0	8,2	12,2	24,8	16,7	9,3	28,5	8,5
Німеччина	4,6	26,6	18,8	2,8	37,7	9,5	5,2	26,6	18,5	2,8	37,6	9,3
Польща	5,7	14,4	21,6	4,2	38,4	15,7	5,5	14,5	21,1	4,1	38,1	16,7
Португалія	9,1	21,2	24,8	3,7	26,1	15,1	8,9	19,8	24,8	3,7	26,6	16,2
Словаччина	11,5	9,7	21,3	1,3	42,8	13,4	10,8	10,2	20,6	1,3	43,5	13,6
Словенія	4,0	14,0	22,8	1,7	39,7	17,8	4,4	14,4	22,5	1,7	39,7	17,3
Фінляндія	4,9	30,2	20,6	3,3	28,9	12,1	5,0	29,6	20,7	3,2	29,1	12,4
Франція	4,6	18,8	15,2	9,3	36,9	15,2	4,5	18,8	15,2	9,4	36,8	15,3
Чехія	10,8	10,7	21,7	1,4	43,0	12,4	11,0	10,2	21,7	1,4	42,9	12,8
Швеція	6,8	29,1	20,9	2,4	22,4	18,4	6,2	29,8	20,9	2,4	22,6	18,1

звуження податкової бази), що призвело до скорочення бюджетних надходжень цього податку з 5,0% ВВП у 2003 р. до 2,0% у 2015 р. і 2,5% у 2016–2017 рр. Таке скорочення (на 50–60%) істотно випереджало зниження податкової ставки (на 28%), оскільки не супроводжувалося розширенням податкової бази [21], державною підтримкою інноваційної діяльності підприємств та підвищенням їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках;

- підвищення ставки ПДФО;
- збільшення податкових надходжень до зведеного бюджету України на 8,2 в. п. (з 19,6% ВВП у 2003 р. до 27,8% ВВП у 2017 р.);
- зниження надходжень від обов'язкових соціальних внесків на 5,2 в. п. (із 11,2% ВВП до 6,0% ВВП).

При цьому відбулося зменшення частки надходжень від податку на прибуток у загальній сумі податків та обов'язкових платежів сектору загального державного управління (у податкових доходах держави) із 12,3–14,7% у 2003–2008 рр. до 5,6–7,7% у 2015–2016 рр., незважаючи на зменшення у цей період обсягів податкових пільг [21].

Упродовж 2015–2016 рр. суттєво змінилася структура податкових надходжень та зборів, зокрема на 2,1 в. п. збільшилися частки податку на прибуток підприємств, на 3,3 в. п. – ПДФО, на 4,4 в. п. – ПДВ, інших податків та зборів – на 0,2 в. п. зі зменшенням частки обов'язкових соціальних внесків на 10 в. п. Надходження від податків на власність в Україні є надзвичайно низькими (0,004%) порівняно з країнами ЄС (від 0,8% до 12,6% у 2016 р.).

Зниження в Україні ставки єдиного соціального внеску вплинуло на податкові платежі підприємств, що дозволило їм сформувати додаткові фінансові ресурси, які потенційно могли бути спрямовані на збільшення інвестицій в основний капітал, розширення інноваційної діяльності. Проте значного зростання капітальних інвестицій не відбулося. У 2017 р. рівень капітальних інвестицій становив 15,71% ВВП, що на 4,0 в. п. нижче за показник 2003 р. (19,71% ВВП з урахуванням інвестицій фінансових корпорацій). Упродовж 2003–2017 рр. зменшилися насамперед інвестиції нефінансових та фінансових корпорацій (на 4,04 в. п., від 15,9% ВВП у 2003р. до 11,86% ВВП у 2017 р.). При цьому значна частка інвестиційних ресурсів спрямовувалася на капітальний ремонт існуючих основних засобів, придбання активів, які були у використанні (близько 30%) [22].

Суттєво зменшилася інвестиційна норма підприємств, що характеризує інвестиційний потенціал економіки (на 3,44%, від 27,07% у 2003 р. до 23,63% у 2017 р.). Частка підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), у загальній кількості промислових

підприємств у 2018 р. становила близько 15%, а частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств – 0,8% [22].

Глобальний інноваційний індекс для України за період 2013–2017 рр. збільшився на 1,8 (у 2017 р. становив 37,6), проте у 2018–2019 рр. він дещо знизився (до 37,4). Значення індексу для України є найнижчим порівняно з показниками для країн ЄС-28, які варіюють від 38,8 у Греції до 63,8 у Швеції та Нідерландах (табл. 3, за даними [13, 22–24]). Це свідчить про те, що основні цілі реформ – створення умов для зростання інноваційної економіки та забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів – не досягнуто.

Отже, оцінювання впливу податкових реформ на стійкість державних фінансів, проведене за вищенаведеними показниками, може бути доповнене показниками, які характеризуватимуть спроможність економіки забезпечувати довгострокову стійкість державних фінансів. Серед цих показників – рівень інвестицій інституційних секторів економіки, інвестиційна норма підприємств, рівень прибутковості та глобальний індекс інновацій. Інвестиційна норма визначається як частка інвестицій підприємств в основний капітал (будівлі, обладнання тощо) в обсязі створеної у процесі виробництва доданої вартості [25] та відображає формування інвестиційного потенціалу, який у майбутньому генеруватиме доходи, прибутки та, відповідно, збільшуватиме податкові надходження. Рівень прибутковості визначається як частка валового прибутку в обсязі доданої вартості підприємств.

У фаховій літературі зазначається, що вагомими показниками, за якими можна стверджувати про внутрішню ефективність здійснення податкових реформ у країні, є: зміна реального ВВП; рівень оподаткування (відношення суми сплачених податків до ВВП у ринкових цінах) [26]. Слід зазначити, що це лише два загальні показники, які можуть відображати прямий та опосередкований вплив податкових реформ. Проте, крім податкових змін, ці показники також відображають дію інших факторів, серед яких, зокрема, рівень доходів у країні, обсяг доходів на одну особу населення, продуктивність праці, рівень споживання, галузева структура (структуру видів діяльності) економіки [14; 26]. Дослідження методичних засад оцінки дозволило їх згрупувати за критерієм цільової спрямованості податкових реформ: на підвищення рівня податкової конкурентоспроможності; на створення умов для економічного зростання на інноваційній основі (табл. 4, за даними [2–4; 6; 27–30]).

Таблиця 3

Інвестиції та їх зміни під впливом податкових реформ

Країни, групи країн	Державні інвестиції, % ВВП				Інвестиції фінансових та нефінансових корпорацій, % ВВП				Інвестиції домогосподарств, % ВВП				Інвестиційна норма підприємств, %				Глобальний індекс інновацій*		
	2003	2015	2017	Зміна 2017- 2003	2003	2015	2017	Зміна 2017- 2003	2003	2015	2017	Зміна 2017- 2003	2003	2015	2017	Зміна 2017- 2003	2013	2017	Зміна 2017- 2013
	Україна	2,94	1,85	2,38	-0,56	15,90	10,04	11,86	-4,04	0,87	1,61	1,47	0,6	27,07	19,63	23,63	-3,44	35,8	37,6
Австрія	2,48	2,98	3,08	0,60	16,03	14,69	15,38	-0,65	5,60	5,03	5,15	-0,45	28,38	25,33	26,31	-2,1	51,9	53,1	1,2
Бельгія	2,16	2,30	2,23	0,07	12,99	15,00	15,45	2,46	5,30	5,80	5,82	0,52	22,38	25,49	26,11	3,7	52,5	49,9	-2,6
Болгарія	3,27	6,57	...	x	16,17	13,68	...	x	0,52	0,76	...	x	33,53	24,61	...	x	41,3	42,8	1,5
Велика Британія	2,10	2,69	2,64	0,54	10,99	10,27	10,19	-0,80	4,02	3,89	4,33	0,31	19,53	18,29	17,94	-1,6	61,2	60,9	-0,3
Греція	5,95	3,88	4,50	-1,45	7,88	5,35	5,97	-1,91	11,50	2,33	2,43	-9,07	24,83	15,16	16,91	-7,9	37,7	38,8	1,1
Данія	2,63	3,63	3,40	0,77	12,12	12,29	13,32	1,20	5,96	3,93	4,50	-1,46	23,82	22,34	23,91	0,1	58,3	58,7	0,4
Естонія	5,20	5,25	5,42	0,22	22,77	13,77	14,28	-8,49	4,73	4,57	4,74	0,01	36,09	22,20	22,59	-13,5	50,6	50,9	0,3
Ірландія	3,68	1,77	1,82	-1,86	10,86	20,73	19,70	8,84	10,37	1,67	1,95	-8,42	18,91	29,12	26,78	7,9	57,9	58,1	0,2
Іспанія	4,11	2,51	1,97	-2,14	15,12	14,48	15,21	0,09	8,42	2,88	3,31	-5,11	29,45	26,04	27,45	-2,0	49,4	48,8	-0,6
Італія	3,01	2,22	2,24	-0,77	10,57	9,27	9,79	-0,78	7,14	5,44	5,55	-1,59	22,76	20,14	20,61	-2,2	47,8	47,0	-0,8
Кіпр	3,98	2,20	2,73	-1,25	7,03	5,61	11,44	4,41	9,27	5,17	6,75	-2,52	13,85	13,57	27,15	13,3	49,3	46,8	-2,5
Латвія	2,78	4,76	4,38	1,60	19,11	13,74	13,54	-5,57	2,88	3,64	2,98	0,10	30,60	22,80	22,44	-8,2	45,2	44,6	-0,6
Литва	3,08	3,67	3,18	0,10	14,32	11,73	12,00	-2,32	4,14	4,18	4,01	-0,13	24,76	18,05	18,17	-6,6	41,4	41,2	-0,2
Люксембург	4,77	3,89	4,06	-0,71	10,88	10,26	10,93	0,05	4,73	3,91	3,93	-0,80	20,37	22,27	24,71	4,3	56,6	56,4	-0,2
Мальта	...	4,22	2,26	x	...	...	...	x	...	...	...	x	...	...	...	x	51,8	50,6	-1,2
Нідерланди	4,24	3,56	3,44	-0,80	9,50	13,64	11,02	1,52	6,85	4,90	5,68	-1,17	15,71	22,71	17,77	2,1	61,1	63,8	2,7
Німеччина	2,12	2,10	2,24	0,12	11,36	11,83	11,88	0,52	6,03	5,93	6,20	0,17	20,09	19,92	19,92	-0,2	55,8	58,4	2,6
Польща	2,80	4,53	3,78	0,98	10,35	10,95	9,76	-0,59	5,02	4,60	4,17	-0,85	24,38	22,88	20,21	-4,2	40,1	42,0	1,9
Португалія	4,37	2,25	1,83	-2,54	12,28	10,01	11,25	-1,03	7,09	3,23	3,51	-3,58	26,47	21,63	23,13	-3,3	45,1	46,1	1
Румунія	3,62	5,15	2,56	-1,06	18,13	14,18	13,93	-4,20	0,99	5,44	5,91	4,92	33,78	26,72	25,39	-8,4	40,3	39,2	-1,1
Словаччина	3,16	6,26	3,18	0,02	17,13	13,59	13,62	-3,51	5,52	4,44	4,60	-0,92	37,65	28,60	27,65	-10,0	42,2	43,4	1,2
Словенія	3,74	4,69	3,10	-0,64	16,23	10,58	11,75	-4,48	5,22	3,54	3,67	-1,55	30,50	19,48	21,56	-8,9	47,3	45,8	-1,5
Угорщина	3,77	6,56	4,52	0,75	13,62	12,69	13,89	0,27	6,22	3,27	3,82	-2,40	28,18	23,85	26,07	-2,1	46,9	41,7	-5,2
Фінляндія	3,85	3,88	4,10	0,25	11,84	10,81	11,78	-0,06	6,12	5,66	6,46	0,34	20,93	20,38	21,47	0,5	59,5	58,5	-1
Франція	3,90	3,41	3,38	-0,52	11,15	12,53	13,22	2,07	5,98	5,56	5,92	-0,06	20,44	22,83	23,51	3,1	52,8	54,2	1,4
Хорватія	7,33	...	...	x	15,21	...	...	x	3,28	...	...	x	30,85	...	...	x	41,9	39,8	-2,1
Чехія	7,73	5,14	3,39	-4,34	15,88	16,82	16,65	0,77	5,14	4,51	4,73	-0,41	29,50	28,97	28,12	-1,4	48,4	51,0	2,6
Швеція	4,19	4,18	4,58	0,39	14,69	16,44	17,00	2,31	2,49	2,97	3,37	0,88	24,80	26,77	27,63	2,8	61,4	63,8	2,4
ЄС-28	3,10	2,93	2,80	-0,30	12,11	12,45	12,71	0,60	6,02	4,78	5,11	-0,91	22,64	22,65	22,85	0,2	...	...	x
ЄС-19	3,23	2,70	2,64	-0,59	11,92	12,50	12,73	0,81	6,70	5,11	5,41	-1,29	22,40	22,69	22,75	0,4	...	...	x

Примітка: * глобальний індекс інновацій, де 100 є найкращим показником. Максимальне значення глобального індексу інновацій, дорівнює 100.

Методичні засади оцінки впливу податкових реформ на стійкість державних фінансів

Цільова спрямованість реформи	Оцінка середньострокової стійкості державних фінансів		Оцінка довгострокової стійкості державних фінансів	
	Показники	Моделі	Показники	Моделі
На підвищення рівня податкової конкурентоспроможності (зниження ставок податків)	<ul style="list-style-type: none"> – Ставки податків та їх відхилення від мінімальних ставок у країнах світу; – рівень оподаткування; – податкове навантаження основних податків; – частка податкових надходжень у загальному обсязі доходів бюджету; – податкові надходження на одну особу населення 	<p>Модель технологічних ланцюжків з використанням фактичних показників міжгалузевого балансу та галузевої структури проміжного споживання для оцінки наслідків застосування декількох форм податку з обороту на заміну податку на прибуток підприємств</p>	<p>Міжнародний індекс податкової конкурентоспроможності</p>	<p>Моделі оптимальної структури податкових надходжень. Модель мінімального рівня оподаткування</p>
На економічне зростання (перерозподіл податкового навантаження та податкове стимулювання)	<ul style="list-style-type: none"> – Структура податкових надходжень; – коефіцієнт ефективності ПДВ (VAT Revenue Ratio, VRR); – сукупність показників для опитування щодо очікувань платників податків; – рівень тінізації економіки; – рівень податкового розриву з податку на прибуток та ПДВ (визначається як відношення потенційних податкових надходжень до фактичних та відображає величину потенційних втрат бюджету); – ефективна маржинальна податкова ставки (EMTR), визначає дохід, який може бути отриманий інвестором на кожну додаткову одиницю інвестицій; – ефективна середня податкова ставка (EATR), характеризує дохід від інвестиційного проекту із середньою нормою прибутку. 	<p>Модель CORTAX (CORporateTAXation), що оцінює вплив змін податку на прибуток на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – транзакції між підприємствами, домашніми господарствами та урядом; – споживання та інвестиції у бізнес; – податкові надходження 	<ul style="list-style-type: none"> – Рівень інвестицій інституційних секторів економіки (% ВВП); – інвестиційна норма; – рівень прибутковості; – глобальний індекс інновацій 	<p>Моделі оцінки бюджетних наслідків податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств*. Модель еластичності витрат на наукові дослідження щодо суми податкових пільг</p>

Примітка: * У результаті введення пільг з податку на прибуток підприємств: 1) зменшення суми цього податку шляхом додаткового зменшення бази оподаткування на суму проіндексованих витрат підприємства на інноваційну діяльність; 2) пряме зменшення суми податку на прибуток підприємств шляхом надання інноваційного податкового кредиту (на інноваційну діяльність підприємства).

В Україні напрями реформування податкової системи потребують суттєвого коригування. Реформи, спрямовані на зниження податкових ставок, створюють фіскальні ризики та не забез-

печують виходу економіки з тіні, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, активізації факторів розвитку інноваційної економіки. За попередніми розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, рівень тіньової економіки у 2018 р. склав 30% від обсягу офіційного ВВП, що на 2 в. п. більше за показник 2007 р. [31].

Практика останніх років показує, що непослідовність податкової політики, її формування без урахування взаємозв'язку з реформуванням бюджетної політики, інших сфер суспільного життя, відсутність належного прогнозування бюджетних, економічних та соціальних наслідків змін у системі оподаткування унеможливили виконання всіх поставлених цілей і завдань щодо проведених податкових реформ та призвели до негативного впливу на стан державних фінансів [32].

В Україні схвалено концептуальні напрями реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику, якими передбачено ряд заходів з управління ризиками, податкового контролю та аудиту. До таких заходів віднесено централізацію функції управління ризиками; оцінювання податкових розривів ("taxgaps") у частині вимірювання розривів між сумами фактично сплачених податків та оцінкою потенційних надходжень згідно з податковим законодавством [33]. Вважаємо необхідним доповнити цю концепцію положенням, що на підставі оцінки податкових розривів мають визначатися заходи з їх зменшення.

Висновки та рекомендації. Застосування вищезазначених підходів до оцінки впливу податкових реформ дало можливість зробити такі висновки:

1. Проаналізовані податкові реформи здійснюються у напрямках зростання рівня оподаткування та перерозподілу податкового навантаження із суб'єктів, які активізують дію факторів розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки, на суб'єктів – платників податків на споживання, екологічних податків, податків на власність. Оцінка впливу цих реформ на стійкість державних фінансів показує, що рівень податкових надходжень та обов'язкових соціальних внесків у цілому за країнами ЄС збільшився на 1,5–1,8 в. п. (у країнах ЄС-28 – від 38,6% ВВП у 2003 р. до 40,1% ВВП у 2017 р.; у ЄС-19 – відповідно, від 39,6% ВВП до 41,4% ВВП). Отже, забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів відбувається через дотримання податкових надходжень на рівні близько 40% (за визначеної структури таких надходжень) та запровадження податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств;

2. Оцінка впливу податкових реформ в Україні на стійкість державних фінансів показала, що ставки податків на прибуток підприємств і ПДФО є нижчими порівняно зі ставками цих податків за країнами ЄС-28 та ЄС-19 на 4,2 в. п. і на 6,6 в. п. відповідно, при цьому структура податкових надходжень суттєво не відрізняється від структур інших країн. Зниження ставок податків не дало очікуваних результатів у частині зменшення рівня тіньової економіки, збільшення інвестицій у розвиток підприємств, створення сприятливих умов для збільшення іноземних інвестицій. З метою забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів та розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки слід відкоригувати напрями розвитку оподаткування, зокрема:

- запроваджувати податкові інноваційні пільги для: проведення досліджень і розробок, техніко-економічних обґрунтувань впровадження результатів дослідницьких проектів (включаючи проекти наукових установ); створення й оновлення дослідницької інфраструктури; здійснення інноваційної діяльності; створення інноваційних кластерів;

- поєднувати різні податкові інструменти для розширення податкових баз, зокрема в частині податку на прибуток підприємств, податків на власність, а також інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств;

- посилити податковий контроль за результативністю застосування підприємствами податкових інноваційних пільг;

- розробити заходи щодо зменшення податкових розривів, пов'язаних із ухиленням від сплати податків та іншими втратами бюджету;

- удосконалювати адміністрування податків, зборів, а також норми законодавства щодо попередження ухилення від сплати податків (через податкову невизначеність, офшоризацію тощо).

В Україні податкові реформи мають оцінюватися в контексті їх впливу на фінанси держави, фінанси підприємств та домогосподарств щодо створення сприятливих умов для фінансового забезпечення впровадження новітніх технологій у виробництво, розвитку людського капіталу, розробки й упровадження інновацій як основних факторів економічного розвитку із застосуванням як окремих показників, так і моделей.

Для подальших досліджень проблематики оцінки впливу податкових реформ на довгострокову стійкість державних фінансів важливим є розроблення моделі оптимальної структури податкових надходжень в Україні.

Список використаних джерел

1. Tax policy in the European Union – Priorities for the years ahead. Tax Policy Strategy. 2001. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-taxation/eu-tax-policy-strategy_en
2. Xing J. Does tax structure affect economic growth? Empirical evidence from OECD countries // Working Paper. Oxford University Centre for Business Taxation. WP11/20. 2011. 56 p. URL: <http://eureka.sbs.ox.ac.uk/3213/>
3. Gaspar V., Jaramillo L., Wingender P. Tax Capacity and Growth: Is there a Tipping Point? // IMF Working Paper. WP/16/234. 2016. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16234.pdf>
4. Tax Policy Reforms 2019. OECD and Selected Partner Economies. 2019. URL: <https://doi.org/10.1787/da56c295-en>
5. Tax and Economic Growth / Johansson A. et al. // Economics Department Working Paper № 620. 2008. ECO/WKP(2008)28. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp\(2008\)28](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp(2008)28)
6. Brys B., Matthews S., Owens J. Tax Reform Trends in OECD Countries. OECD Taxation Working Papers. № 1. Paris: OECD Publishing, 2011. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg3h0xxmz8t-en>
7. Statutory tax rates. Data on taxation. Main national accounts tax aggregates. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en
8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, станом на 01.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>
9. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР, станом на 01.01.2003 р. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80/ed20030101>
10. Про податок на додану вартість: Закон України від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР, станом на 01.01.2003 р. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/97-%D0%B2%D1%80/ed20030101>
11. Про прибутковий податок з громадян: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 р. № 13-92, станом на 01.01.2003 р. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92/ed20030101>
12. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. Попередні бюджети. Бюджет 2017. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>
13. OECD Data. Tax. URL: <https://data.oecd.org/government.htm#profile-Tax>
14. Modica E., Laudageand S., Harding M. Domestic Revenue Mobilisation: A new data base on tax levels and structures in 80 countries // OECD Taxation Working Papers. № 36. Paris: OECD Publishing, 2018. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/a87feae8-en>
15. Tanzi V., Schuknecht L. Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 291 p.
16. OECD. Addressing Base Erosion and Profit Shifting (Russian version), OECD Publishing. 2013. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/addressing-base-erosion-and-profit-shifting-russian-version_9789264201262-ru#page1 DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264201262-ru> <https://dx.doi.org/10.1787/9789264201262-ru>
17. Stiglitz J. Tax avoidance fuels global inequality. 2015. URL: <http://edition.cnn.com/2015/10/09/opinions/stiglitz-tax-avoidance-globalization/>
18. The Concept of Tax Gaps. Corporate Income Tax Gap Estimation Methodologies // Taxation Papers. Working Paper № 73–2018. Fiscalis Tax Gap Project Group Taxation and Customs Union (FPG/041), Brussels. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_73_en.pdf
19. Zangari E., Caiumi A., Hemmelgarn T. Tax Uncertainty: Economic Evidence and Policy Responses // Taxation Papers. Working Paper № 67–2017. Taxation and Customs Union. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_paper_67.pdf
20. Minh Le T. Value Added Taxation: Mechanism, Design, and Policy Issues // Paper prepared for the World Bank course on Practical Issues of Tax Policy in Developing Countries. 2003. URL: <http://www1.worldbank.org/publicsector/LearningProgram/tax.htm>
21. Луніна І. О., Білоусова О. С. Реформування податку на прибуток у контексті забезпечення стійкості державних фінансів // Економіка України. 2018. № 7 (680). С. 46–58.
22. Капітальні інвестиції / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm
23. Впровадження інновацій на промислових підприємствах / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm
24. Global Innovation Index. URL: <https://globalinnovationindex.org>

25. Білоусова О. С. Інвестиційний потенціал економіки України та країн ЄС // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2017. № 1–2. С. 60–67.
26. Садовенко М. Причини та наслідки впровадження податкової реформи в Україні // Економічний аналіз. 2012. Вип. 10, Ч. 2. С. 326–330.
27. Modelling corporate tax reform in the EU: New calibration and simulations with the CORTAX model // Taxation Papers. Working Paper № 66–2016. Joint Research Center of the European Commission – IPTS. Taxation and Customs Union. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/common/newsflash/index_en.htm
28. Луніна І. О. Особливості та наслідки застосування різних форм податку з обороту // Фінанси України. 2015. № 6. С. 15–28.
29. Луніна І. О., Білоусова О. С. Оцінка втрати доходів бюджету від ПДВ // Економіка та держава. 2017. № 5. С. 13–18.
30. Луніна І. О., Білоусова О. С. Інструментарій прогнозування бюджетних наслідків податкового стимулювання інноваційної діяльності // Статистика України. 2018. № 2. С. 51–61.
31. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
32. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>
33. Про схвалення Концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1101-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2018-%D1%80>

References

1. Tax policy in the European Union – Priorities for the years ahead. Tax Policy Strategy. (2001). *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-taxation/eu-tax-policy-strategy_en
2. Xing, J. (2011). Does tax structure affect economic growth? Empirical evidence from OECD countries. *Working Paper*. Oxford University Centre for Business Taxation. WP11/20. Retrieved from <http://eu-reka.sbs.ox.ac.uk/3213/>
3. Gaspar, V., Jaramillo, L., & Wingender, P. (2016). Tax Capacity and Growth: Is there a Tipping Point? *IMF Working Paper*. Fiscal Affairs Department. WP/16/234. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16234.pdf>
4. *Tax Policy Reforms 2019. OECD and Selected Partner Economies*. (2019). Retrieved from <https://doi.org/10.1787/da56c295-en>
5. Johansson, A., Heady, C., Arnold, J., Brysand, B., & Vartia, L. (2008). Tax and Economic Growth. *Economics department Working Paper, № 620*. ECO/WKP(2008)28. Retrieved from [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp\(2008\)28](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp(2008)28)
6. Brys, B., Matthews, S., & Owens, J. (2011). Tax Reform Trends in OECD Countries. *OECD Taxation Working Papers, № 1*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5kg3h0xxmz8t-en>
7. Statutory tax rates. Data on taxation. Main national accounts tax aggregates. *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en
8. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI (Tax Code of Ukraine of December 02, 2010, № 2755-VI). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
9. Pro opodatkuvannia prybutku pidpriemstv: Zakon Ukrainy vid 28.12.1994 r. № 334/94-VR, stanom na 01.01.2003 r. (vratyv chynnist) (On taxation of profits of enterprises. Law of Ukraine of December 28, 1994, № 334/94-BP, as of 01.01.2003 (repealed)). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80/ed20030101> [in Ukrainian].
10. Pro podatok na dodanu vartist: Zakon Ukrainy vid 03.04.1997 r. № 168/97-VR, stanom na 01.01.2003 r. (vratyv chynnist) (On Value Added Tax Law of Ukraine of April 03, 1997, №. 168/97-BP as of 01.01.2003 (repealed)). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/97-%D0%B2%D1%80/ed20030101> [in Ukrainian].
11. Pro prybutkovyi podatok z hromadian: Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.12.1992 r. № 13-92, stanom na 01.01.2003 r. [On Personal Income Tax. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 26, 1992, № 13-92 as of 01.01.2003]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92/ed20030101>. [in Ukrainian].

12. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Ofitsyniyi sait. Poperedni biudzhety. Biudzhety 2017 [Ministry of Finance of Ukraine. Official site. Previous budgets. Budget 2017] (2018). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> [in Ukrainian].
13. OECD Data. Tax. *data.oecd.org*. Retrieved from: <https://data.oecd.org/government.htm>
14. Modica, E., Laudageand, S., & Harding, M. (2018). Domestic Revenue Mobilisation: A new data base on tax levels and structures in 80 countries. *OECD Taxation Working Papers*, № 36. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <https://dx.doi.org/10.1787/a87feae8-en>
15. Tanzi, V., & Schuknecht, L. (2000). *Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. OECD. *Addressing Base Erosion and Profit Shifting* (Russian version) (2013). OECD Publishing. Retrieved on February 12, 2013 from <https://dx.doi.org/10.1787/9789264201262-ru>
17. Stiglitz, J. (2015). Tax avoidance fuels global inequality. Retrieved from <http://edition.cnn.com/2015/10/09/opinions/stiglitz-tax-avoidance-globalization>.
18. The Concept of Tax Gaps. Corporate Income Tax Gap Estimation Methodologies. *Taxation Papers. Working Paper № 73–2018* (FPG/041). *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_73_en.pdf
19. Zangari, E., Caiumi, A., & Hemmelgarn, T. (2017). Tax Uncertainty: Economic Evidence and Policy Responses. *Taxation Papers. Working Paper № 67–2017*. Taxation and Customs Union. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_paper_67.pdf
20. Minh Le, T. (2003). Value Added Taxation: Mechanism, Design, and Policy Issues. World Bank. *www1.worldbank.org*. Retrieved from <http://www1.worldbank.org/publicsector/LearningProgram/tax.htm>
21. Lunina, I. O., & Bilousova, O. S. (2018). Reformuvannia podatku na prybutok u konteksti zabezpechennia stiikosti derzhavnykh finansiv. [Reforming the income tax in the context of ensuring the sustainability of public finances]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 46–58. [in Ukrainian].
22. Kapitalni investytsii / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Capital investment / State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm [in Ukrainian].
23. Vprovadzhennia innovatsii na promyslovykh pidpriemstvakh / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Implementation of innovations at industrial enterprises / State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm [in Ukrainian].
24. Global Innovation Index. Retrieved from <https://globalinnovationindex.org>
25. Bilousova, O. S. (2017). Investytsiyniyi potentsial ekonomiky Ukrainy ta krain YeS. [Investment potential of Ukrainian and EU economies]. *Naukovyyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, № 1–2, 60–67 [in Ukrainian].
26. Sadovenko, M. (2012). Prychyny ta naslidky vprovadzhennia podatkovoi reformy v Ukraini [Causes and consequences of tax reform in Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, Iss. 10, 2, 326–330 [in Ukrainian].
27. Modelling corporate tax reform in the EU: New calibration and simulations with the CORTAX model. *Taxation Papers. Working Paper № 66–2016*. Retrieved from http://ec.europa.eu/taxation_customs/common/newsflash/index_en.htm.
28. Lunina, I. O. (2015). Osoblyvosti ta naslidky zastosuvannia riznykh form podatku z oborotu. [Features and consequences of application of different forms of turnover tax]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 6, 15–28 [in Ukrainian].
29. Lunina, I. O., & Bilousova, O. S. (2017). Otsinka vtraty dokhodiv biudzhetu vid PDV. [Estimation of loss of budget revenues from VAT]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 5, 13–18 [in Ukrainian].
30. Lunina, I. O., & Bilousova, O. S. (2018). Instrumentarii prohnouzuvannia biudzhethnykh naslidkiv podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti. [Toolkit for forecasting budgetary consequences of tax incentives for innovation]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 51–61 [in Ukrainian].
31. Tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2018 rotsi [Trends in the shadow economy in Ukraine in 2018]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
32. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2020 roky. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.02.2017 r. № 142-r [On approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017–2020. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 08, 2017, No. 142-p]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> [in Ukrainian].

33. Pro skhvalennia Kontseptualnykh napriamiv reformuvannia systemy orhaniv, shcho realizuiut derzhavnu podatkovu ta mytnu polityku. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2018 r. № 1101-r [On Approving Conceptual Directions for Reforming the System of Bodies Implementing State Tax and Customs Policy. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 27, 2018, No. 1101-p]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2018-%D1%80>. [in Ukrainian].

O. S. Bilousova,

DSc in Economics,

Senior Researcher, Department of Public Finance,

State Organization "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine",

E-mail: bilousova.os@gmail.com

ResearcherID: AAB-1694-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7434-3469>

Assessing the Impact of Tax Reforms on the Long-Term Sustainability of Public Finances

The article is devoted to the methodological aspects of assessing the impact of tax reforms on the sustainability of public finances. The low impact of numerous tax changes during 2003–2017 in Ukraine aimed at reducing the tax burden, improving the investment climate, led to a narrowing of fiscal space, a decrease in government investment, and a curtailment of enterprise investment. The problem of assessing the direct and indirect effects of tax reforms in terms of changes in tax rates and tax base, tax revenue structure, tax benefits, on public finances and the finances of economic entities in the short and long term remains insufficiently investigated. The task is to identify the relationship between tax policy changes that are taking place within the framework of tax reforms, the economic behavior of economic entities, and their impact on the sustainability of public finances.

The article identifies trends in the development of taxation in the EU, which create the conditions for activation of the factors of development of innovative, competitive economy, in particular, the reduction of corporate income tax rates and personal income tax while expanding the tax base, increasing consumption taxes on property. The methodological support of the assessment of tax reforms of EU countries is summarized and the conclusion is made about the possibility of its application in Ukraine. Changes in the share of various taxes in the total amount of tax revenues are analyzed. The reasons and the financial consequences of the tax effects in Ukraine established in the EU countries were found to be associated with a reduction in corporate income tax rates and a compulsory social contribution (lower rates do not reduce tax revenues and increase the budgetary income in the medium term). Indicators and models that can be used to assess tax reforms aimed at improving tax competitiveness (reducing tax rates), as well as reforms to ensure economic growth (redistribution of tax burden and tax incentives - tax innovation benefits) are identified. It is proposed to supplement this list with indicators: the level of investment of the institutional sectors of the economy, the investment rate, the level of profitability, the global innovation index.

Proposals on adjusting the directions of tax development in Ukraine have been elaborated.

Key words: *tax reform, tax policy, sustainability of public finances, tax structure, tax evasion, tax revenues, economic behavior, investment in fixed capital, innovation.*

Бібліографічний опис для цитування:

Білоусова О. С. Оцінка впливу податкових реформ на довгострокову стійкість державних фінансів // Статистика України. 2019. № 3. С. 25–37. Doi: 10.31767/su. 3(86)2019.03.03.

Bibliographic description for quoting:

Bilousova, O. S. (2019). Otsinka vplyvu podatkovykh reform na dovhostrokovu stiikist derzhavnykh finansiv [Assessing the Impact of Tax Reforms on the Long-Term Sustainability of Public Finances]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 3, 25–37. Doi: 10.31767/su. 3(86)2019.03.03.